

การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล

ตำบลละลอก อำเภอลำดวน จังหวัดบุรีรัมย์

**An Application of Local Culture for Conservation and Restoration of Community Forest
at Ban Khokpalai, Laluat Subdistrict, Chamni District, Buriram Province**

วิศวมาศ ปาลสาร¹ และสำราญ ธูระตา²

Wissavamas Palasarn and Samran Dhurata

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลอก อำเภอลำดวน จังหวัดบุรีรัมย์ (2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลอก อำเภอลำดวน จังหวัดบุรีรัมย์ และ (3) เพื่อค้นหาการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลอก อำเภอลำดวน จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก สันทนาการ การวิจัยเอกสาร และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษา พบว่า ป่าชุมชนบ้านโคกพะไลกำลังเผชิญกับปัญหา 3 ประการ ได้แก่ (1) ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า (2) ปัญหาการใช้ประโยชน์จากป่า และ (3) ปัญหาการทิ้งขยะในป่าชุมชน และพบองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สามารถนำไป

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University

E-mail: nunui20219@gmail.com

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University

E-mail: samranct57@hotmail.com

*Manuscript received March 2, 2020; revised April 30, 2020 and accepted May 5, 2020

ประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟู 3 ประการ ได้แก่ (1) องค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน (2) องค์ความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาในป่าชุมชน และ (3) องค์ความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานในป่าชุมชน คณะผู้วิจัยและประชาชนในชุมชนบ้าน โศกพะไล ได้นำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน คือ (1) การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้าน โศกพะไล (2) การตั้งกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และ (3) สร้างการป้องกันและควบคุมไฟป่าของชุมชนบ้าน โศกพะไล ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงทำให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของการนำวัฒนธรรม ความเชื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการจัดการป่าชุมชนด้วยตนเอง

คำสำคัญ: วัฒนธรรมท้องถิ่น การอนุรักษ์และฟื้นฟู ป่าชุมชน

Abstract

The objectives of research were (1) to study the problem situation of conservation and restoration of community forest at Ban Khokpalai, Lualaba Subdistrict, Chamni District, Buriram Province, (2) to search the body of knowledge for conservation and restoration of community forest at Ban Khokpalai, Lualaba Subdistrict, Chamni District, Buriram Province, and (3) to search for an application of the local culture for conservation and restoration of community forest at Ban Khokpalai, Lualaba Subdistrict, Chamni District, Buriram Province. The research design used the qualitative method. The data were collected through in-depth interviews, focus group, documentary research and participant observations. The research results showed that there were three problems in the community forest in Ban Khokpalai including (1) the problem of forest deforestation, (2) the problem of exploitation of forests, and (3) the problem of waste disposal in community forests. The research also discovered the body of knowledge about the local culture that could be applied to the conservation and restoration of three aspects including (1) knowledge of exploitation from community forest, (2) knowledge of belief on the spirit house of grandfather

in community forest, and (3) knowledge of beliefs about cement caves in community forests. The researchers and the people in the community of Ban Khokphalai brought this knowledge to apply for the conservation and restoration of the community forest as follows: (1) an application of the culture and beliefs of local communities in forest conservation and restoration, (2) setting rules of the community forest exploitation, and (3) build the forest fire protection and control of Ban Khokphalai community. Thus, this research had made the community people realize the value and importance of bringing local culture and belief to be as an instrument to manage community forest on their own.

Keywords: Local Culture, Conservation and Restoration, Community Forest

บทนำ

บ้านโคกพะไล ตำบลละลวด อำเภอชานี จังหวัดบุรีรัมย์ มีพื้นที่ประมาณ 5,700 ไร่ ตั้งอยู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของที่ว่าการอำเภอชานี มีระยะทางห่างจากตัวเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ 60 กิโลเมตร ปัจจุบันมีบ้านเรือนในทะเบียนราษฎร จำนวนทั้งสิ้น 135 หลังคาเรือน ประชากรรวมจำนวน 441 คน อาชีพหลักทำนา อาชีพรองทำไร่ ทำสวน รับจ้างทั่วไป มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 943 ไร่ ซึ่งมีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ประชาชนใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี จึงทำให้วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับป่าเป็นอย่างมาก ป่าจึงเปรียบเสมือนแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ พร้อมเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เช่น การขุดมัน การเก็บเห็ด การเก็บผักป่า การล่าสัตว์ เป็นต้น จากการสนทนาร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสประชาชนบ้านโคกพะไล พบว่า สถานการณ์ปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าชุมชน ปัญหาการใช้ประโยชน์จากป่า และปัญหาการทิ้งขยะในป่าชุมชนบ้านโคกพะไล มีรายละเอียดดังนี้ (ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานบ้านโคกพะไล, 2560)

1. ปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าชุมชน พบว่า มีการตัดไม้ทำลายป่า ปรับปรุงให้กลายเป็นพื้นที่ทำเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นต้น มีการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ และมีไฟป่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติก่อให้เกิดปัญหาหมอกควันทางด้านอากาศ

2. ปัญหาการใช้ประโยชน์จากป่า พบว่า ประชาชนในชุมชนและนอกชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เช่น เก็บเห็ด เก็บผักป่า ขุดมัน เป็นต้น มักจะตัดกิ่งไม้ ขุดมันโดยไม่กลบลำต้นจนส่งผลกระทบต่อเห็ด มัน และผักป่า ทำให้มีจำนวนลดน้อยลงไป

3. ปัญหาการทิ้งขยะในป่าชุมชน พบว่า ชุมชนขาดจิตสำนึกในการดูแลระบบนิเวศป่าชุมชน มีการนำขยะไปทิ้งไว้ในป่า ทำให้ระบบนิเวศถูกทำลาย

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นความสำคัญในการค้นหาองค์ความรู้ พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับประชาชนในพื้นที่ ค้นหาศักยภาพองค์ความรู้ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลวด อำเภอชานี จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อให้ประชาชนในชุมชน

รู้จักเกิดจิตสำนึก และมองเห็นความสำคัญกับการดูแลรักษาป่าชุมชน พร้อมทั้งถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้รักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้าน โลกพะไล ตำบลละลวด อำเภอชานี จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อค้นหาองค์ความรู้การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้าน โลกพะไล ตำบลละลวด อำเภอชานี จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้าน โลกพะไล ตำบลละลวด อำเภอชานี จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คณะผู้ศึกษาวิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล การสนทนากลุ่ม การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ในการศึกษานี้ได้เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิมาจากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้
 - 1.1 ข้อมูลเอกสารทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากตำรา เอกสาร บทความ ผลงานวิจัย และรายงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน
 - 1.2 ข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ วิดีโอ เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน
2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งได้เก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกข้อมูลมีดังนี้
 - 2.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดำเนินการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบทชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ประวัติความเป็นมาของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้ง

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณะผู้วิจัยกับคนในชุมชน

2.2 การสนทนากลุ่มเกี่ยวกับบริบทชุมชน เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น ประเพณีชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่า ปัญหาการจัดการป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลวด อำเภอขำนิ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อวิเคราะห์และค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการสนทนากลุ่ม จำนวน 4 ครั้ง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และประชาชนบ้านโคกพะไล จำนวน 8-10 คน เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ของข้อมูลอย่างครบถ้วน พร้อมทั้งค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนร่วมกัน

2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตร่วมกับชุมชน ได้แก่ พฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากป่า การเก็บของป่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน ตลอดจนการเดินทางสำรวจระบบนิเวศภายในป่าชุมชนบ้านโคกพะไล พร้อมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมการไหว้ศาลปู่ตาประจำปีของชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลวด อำเภอขำนิ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 95 คน โดยเลือกบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน คณะกรรมการชุมชน จำนวน 10 คน ผู้อาวุโส จำนวน 10 คน ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลละลวด จำนวน 5 คน นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลกลุ่มที่เข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน จำนวน 60 คน

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ข้อมูลจากเอกสาร และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ได้นำมาจัดหมวดหมู่และเรียบเรียงตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้

ในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การประชมระดมความคิดเห็นร่วมกับชุมชน เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และทำการอภิปรายผลการศึกษาโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จากนั้น คณะผู้ศึกษาวิจัยจึงได้นำมาวิเคราะห์และสรุปผล เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการค้นหาการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลวด อำเภอขานี จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัย

1. สถานการณ์ปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลวด อำเภอขานี จังหวัดบุรีรัมย์

ชุมชนบ้านโคกพะไลได้ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2490 ชาวบ้านรายแรกที่อพยพมาอยู่อาศัย คือ ตาสุด เต็นปักยี่ ได้อพยพมาจากบ้านหนองม่วง ตำบลขานี อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากชุมชนบ้านหนองม่วง มีประชาชนอาศัยเพิ่มมากขึ้น และไม่มีพื้นที่ในการทำการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร ในอดีตพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าหนาทึบเต็มไปด้วยต้นพะไล ภาษาวีซาคารเรียกว่า ต้นไพล มีจำนวนมาก และเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเพาะปลูก จึงแผ้วถางให้กลายเป็นพื้นที่การเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ป่าชุมชนบ้านโคกพะไลในอดีตมีสัตว์ป่าจำนวนมาก เช่น เสือปลา หมาป่า หมูป่า กระต่าย ตัวตุ่น เป็นต้น หลังจากนั้นก็มีชาวบ้านมาจับจองพื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้น ได้แก่ นายไหล ไทยสืบชาติ นายเปี่ยม ทิพย์กระโทก จนกระทั่งประชาชนเริ่มอพยพเข้ามาเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นชุมชน และในวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2516 ได้มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายนาจ เต็นปักยี่ มีนายคันทนา เต็นปักยี่ และนายสงบ สุภามิต เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คอยทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน ติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานราชการ ลักษณะการสร้างบ้านเรือนของชุมชนในอดีตมักนิยมสร้างบ้านมีลักษณะใต้ถุนสูง ชั้นบนไว้พักอาศัย ชั้นล่างเป็นคอกสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนบ้านโคกพะไลจะเป็นการกินอยู่แบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยกัน

ตามธรรมชาติ เช่น เข้าป่าไปเก็บเห็ด เก็บมัน ลำสັตว์ป่า เป็นต้น เพราะพื้นที่ชุมชนมีป่าขนาดใหญ่ มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านอาหารเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ประชาชนในชุมชนไม่ต้องดิ้นรนออกไปหาอาหารที่อื่น ป่าจึงเปรียบเสมือนร้านอาหารที่เกิดจากธรรมชาติที่หากขาดเหลืออะไรก็สามารถเข้าไปเก็บหาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย บางรายเก็บหาได้เป็นจำนวนมากก็แบ่งปันให้เพื่อนบ้านเป็นการใช้ประโยชน์จากป่าแบบอนุรักษ์ ก่อนที่จะเข้าป่าชุมชนทุกครั้งก็จะบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการขออนุญาตเข้าไปใช้ประโยชน์ ขณะเข้าไปใช้ประโยชน์ก็จะไม่ส่งเสียงดังรบกวนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่า ส่วนทรัพยากรนอกจากจะเป็นบ้าน เป็น โรงครัว เป็น โรงพยาบาลและเป็นโรงเรียนแล้ว ป่ายังถูกคาดหวังที่จะเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอน เป็นแหล่งสำรองอาหาร เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ (เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์, 2556, หน้า 169) ฉะนั้น ป่าจึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ป่าชุมชนบ้านโคกพะไลเริ่มมีปริมาณลดลง เนื่องจากนำไปใช้ในการสร้างอาคาร บ้านเรือน สร้างโรงเรียน ตลอดจนมีการพัฒนาเพื่อรองรับความเจริญของเมือง ในขณะที่การผลิตทางเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงมุ่งสู่การผลิตเชิงเดี่ยวให้ประชาชนปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง มากขึ้น เพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ จึงส่งผลกระทบต่อการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการปลูกข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของทั้งสามพื้นที่เป้าหมาย เมื่อทรัพยากรของชุมชนถูกทำลายอย่างหนัก (เขาวเรศ เขาวนพูนผล, 2562, หน้า 28) จากการให้ข้อมูลของประชาชนในชุมชนได้กล่าวว่า “ในอดีตป่าชุมชนบ้านโคกพะไลอุดมสมบูรณ์มาก มีพื้นที่ป่าจำนวน 1,500 ไร่ ปัจจุบันเหลือ 943 ไร่ ที่หายไป 457 ไร่ กลายเป็นพื้นที่ทำไร่ ทำนา ที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชน บางพื้นที่กลายเป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย เป็นต้น ในยุคนั้นมีการบุกเบิกแผ้วถางป่า เพื่อให้กลายเป็นพื้นที่เพาะปลูก พร้อมทั้งมีการนำไม้ไปสร้างบ้านเรือน ทำโรงเรียน จนทำให้ปัจจุบันพื้นที่ป่าลดลงไปเป็นจำนวนมาก กฎหมายยังไม่เหมือนปัจจุบัน การรับรู้ของประชาชน การร้องเรียนให้รัฐรับทราบการบุกรุกป่ายังไม่ชัดเจนเหมือนปัจจุบัน ชาวบ้านต่างคนก็ต่างอยากได้พื้นที่ จนทำให้เกิดขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม” จากข้อมูลดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่านโยบายการส่งเสริมปลูกพืชเศรษฐกิจมีส่วน

สำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดการบุกรุกป่า พร้อมทั้งขาดความหวงแหนมองไม่เห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ จนทำให้เกิดการบุกรุกแผ้วถางป่าเพิ่มขึ้น ปัจจุบันบ้าน โลกพะไล ตำบลละลวด อำเภอชานี จังหวัดบุรีรัมย์ มีพื้นที่ประมาณ 5,700 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่ป่าชุมชน 943 ไร่ บ้าน โลกพะไล ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของที่ว่าการอำเภอชานี มีระยะห่างจากอำเภอชานีประมาณ 18 กิโลเมตร ห่างจากโรงพยาบาลชานี 15 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ 60 กิโลเมตร

จากการสนทนาพูดคุยกับผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ประชาชนบ้าน โลกพะไล พบว่า ปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาในการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการใช้ประโยชน์จากป่า และปัญหาการนำขยะไปทิ้งในป่าชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า พบว่า การบุกรุกป่าชุมชน โลกพะไล เกิดจากการเข้าไปสร้างที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชน โดยการไปสร้างบ้านเรือน โดยการตัดไม้ ถางป่า ทำความสะอาดพื้นที่ทำกิน ทำการเกษตร และยังมีการบุกรุกตัดต้นไม้เพื่อนำมาเผาถ่านขาย และต้นไม้ที่ถูกลักลอบตัดมีเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ต้นพวง ต้นฝักหวาน ต้นพุง เป็นต้น จึงทำให้ต้นไม้ขนาดใหญ่บางส่วนลดน้อยลงไป ปัจจุบันก็มีการลักลอบตัดไม้ขนาดเล็ก เพื่อนำมาทำฟืนเผาถ่าน พร้อมทั้งนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น การทำดอกเลียงสัตว์ การทำแปลงปลูกผัก เป็นต้น จากการให้ข้อมูลของ คนในชุมชน ได้เล่าว่า “ปัจจุบันมีการเข้าไปตัดต้นไม้ทำลายป่าบ้าง แต่ก็ลดน้อยลงมากกว่าแต่ก่อน เนื่องจากเกรงกลัวกฎหมาย หรือ จะถูกจับ ต้นไม้ที่ถูกตัดส่วนใหญ่ ได้แก่ ต้นพวง ต้นพุง ต้นฝักหวาน เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นประชาชนที่มาจากพื้นที่อื่น ประชาชนในชุมชนมีส่วนน้อย จนทำให้ป่าบางส่วนลดน้อยลง บางรายก็ตัดต้นไม้ขนาดเล็กไปทำฟืนเผาถ่าน จึงทำให้ต้นไม้ขนาดเล็กในบางพื้นที่ในป่าลดลงไปบ้าง” จะเห็นได้ว่า การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมีความยั่งยืนสมดุลและเป็นธรรม (กรมป่าไม้, 2552, หน้า 25) ดังนั้น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ชุมชนต้องค้นหาระบบกลไกการดูแลรักษาป่าชุมชน พร้อมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนให้เกิดความตระหนักและหวงแหนป่าไม้ของชุมชน เพื่อไม่ให้ฐานอาหารและฐาน

ทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลาย

2) ปัญหาการใช้ประโยชน์จากป่า พบว่า ประชาชนนอกชุมชนเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า โดยไม่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งอาหารภายในป่า เช่น การขุดมันที่ไม่กลบลำต้น การหาไข่มดแดงโดยตัดกิ่งไม้ การหาสุมนไพรจากป่าโดยขุดรากถอนโคน ซึ่งการใช้ประโยชน์ในลักษณะเช่นนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในป่าชุมชนบ้านโคกพะไล แม้มีกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนพร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการดูแลรักษาป่า ในปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ทำหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือนและการห้ามปรามไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งได้รับความร่วมมือเฉพาะประชาชนในชุมชนเท่านั้น สำหรับนอกชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียงที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าไม่ให้ความร่วมมือ จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชน เล่าว่า “แม้จะมีกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่า แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่บ้าง สำหรับในชุมชนไม่มีปัญหา จะมีปัญหาเฉพาะประชาชนนอกชุมชน หรือ ชุมชนใกล้เคียงที่เข้ามาหาของป่า เช่น ขุดมัน หาหน่อไม้ ไข่มดแดง เป็นต้น มักจะไม่ให้ความเคารพกับกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนเรา ที่ผ่านมามผมเห็นก็ว่ากล่าวตักเตือนไปบ้าง บอกว่า คุณตา คุณยาย คุณป้า ขุดมันกลบลำต้นด้วย หาไข่มดแดงอย่าตัดกิ่งไม้นะครับ ขอความร่วมมือ เขาก็ตอบว่า ได้ ๆ ต่อไปจะไม่ทำ เมื่อไม่มีใครเห็นก็ทำเหมือนเดิม” จากข้อมูลการบอกเล่าชี้ให้เห็นว่า ปัญหาการใช้ประโยชน์จากป่าในปัจจุบันส่วนใหญ่มีปัญหาเฉพาะคนนอกชุมชนที่ยังไม่เข้าใจในการใช้ประโยชน์จากป่า คณะผู้วิจัยและชุมชนบ้านโคกพะไลจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะค้นหาองค์ความรู้แนวทางการป้องกันรักษา และสร้างความเข้าใจกับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่าทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้เข้าใจตรงกัน เพื่อสร้างระบบนิเวศภายในป่าชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะป่าชุมชนเป็นพื้นที่ส่วนกลางที่ประชาชนในชุมชนนั้น ๆ เข้าไปใช้ประโยชน์พร้อมทั้งร่วมกันดูแลรักษาไว้ เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน ให้กลายเป็นแหล่งอาหารและแหล่งศึกษาธรรมชาติ (ชุติมา สามารถ และเก็ดถวา บุญปรางกร, 2559, หน้า 203)

3) ปัญหาการนำขยะไปทิ้งในป่าชุมชน พบว่า มีปัญหาการนำขยะเข้าไปทิ้งในป่า โดยเฉพาะประชาชนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าจะนำอาหาร ถุงพลาสติก ขวดน้ำ กล่องนม เป็นต้น เข้าไป

กินในเวลาหาของป่า และไม่นำเอาออกมาทิ้งข้างนอกจนทำให้ขยะในป่ามีมากขึ้น พร้อมทั้งมีการนำข้าวของเครื่องใช้ที่ไม่ใช้แล้วนำไปทิ้งในบริเวณป่าชุมชนด้วย จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนได้เล่าว่า “ประชาชนภายนอกชุมชนมักนำอาหารเข้ามากินในป่าชุมชนแล้วทิ้งเศษขยะไว้ในป่าชุมชน ที่สำคัญขยะประเภท ถุงพลาสติก ขวดน้ำ ก่อถ่วงนม เป็นต้น ซึ่งเป็นขยะที่ย่อยไม่ได้ ทำให้ทรัพยากรป่าเกิดการเสื่อมโทรมระบบนิเวศถูกทำลาย” จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การที่กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่าขาดจิตสำนึกต่อการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชุมชนจะทำให้ระบบนิเวศและแหล่งอาหารในป่าถูกทำลาย พร้อมทั้งยังเกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมในอนาคตอีกด้วย

2. องค์กรความรู้การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโลกพะไล ตำบลละลวด อำเภอขำนิ จังหวัดบุรีรัมย์

คณะผู้วิจัยได้ค้นหาคำว่าความรู้ชุมชนบ้านโลกพะไลที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโลกพะไล ได้แก่ องค์กรความรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน องค์กรความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาในป่าชุมชน และองค์กรความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับถ้ำปูนในป่าชุมชนมีรายละเอียดดังนี้

1) องค์กรความรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน พบว่า ป่าชุมชนบ้านโลกพะไลเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญให้ประชาชนในชุมชนและนอกชุมชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ทั้งเลี้ยงสัตว์ เก็บของป่า หาอาหาร หาสมุนไพร เป็นต้น จึงนับได้ว่าป่าชุมชนมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คณะผู้วิจัยขอให้รายละเอียดการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านโลกพะไล ดังนี้

(1) ป่าชุมชนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย พบว่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันป่าชุมชนบ้านโลกพะไลเป็นทั้งแหล่งอาหาร เลี้ยงสัตว์ และแหล่งวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างบ้านเรือนของคนในชุมชน จากการบอกเล่าของนายถนอม คลังประโคน ได้กล่าวว่า “เมื่อก่อนมีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ประมาณ 10 ครัวเรือน ป่าชุมชนเป็นทั้งแหล่งอาหาร เลี้ยงสัตว์ และนำมาไม้มาสร้างที่อยู่อาศัย และยังเป็นพื้นที่หาสมุนไพรรักษาโรคอีกด้วย” จึงนับได้ว่า ป่าไม้ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่

สำคัญต่อสิ่งมีชีวิตในโลก ป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรที่ให้อาหารอีกทั้งเป็นแหล่งกำเนิด ต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งซบซับบรรเทาอุทกภัยป้องกันการพังทลายของดิน ก่อให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติซึ่งทรัพยากรป่าไม้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศมนุษย์ใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าทางด้านอาหาร ที่อยู่อาศัยและไม่ใช้สอย คนในแต่ละท้องถิ่นจึงต้องคุ้มครองรักษาและเสริมสร้างระบบนิเวศป่าไม้ของตนเองไว้ใช้ประโยชน์ (ประเสริฐ เย็นวัฒนา และคุณ โทจันทร์, 2554, หน้า 47)

(2) ป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ พบว่า เป็นการใช้ทรัพยากรที่พึ่งพากันกับป่าชุมชนโดยการให้คนในชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์กับป่าและต้องอนุรักษ์รักษาด้วย แหล่งอาหารสมัยก่อนเป็นแหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีสารพิษใด ๆ เช่น การขูดมัน การเก็บของป่ามากินเป็นอาหาร จากการใช้ข้อมูลของคนในชุมชน เล่าว่า “แหล่งอาหารที่ดีที่สุดของคนในชุมชน คือ ป่ามีทั้งพืชพันธุ์ตั้งแต่เล็กไปถึงใหญ่ ประกอบไปด้วย เห็ดต่าง ๆ เช่น เห็ดน้ำหมาก เห็ดผึ้งหวาน เห็ดผึ้งขม เห็ดโคน เห็ดหำพระ เห็ดแป้ง เห็ดระโงก เห็ดหน้าวัว เห็ดหน้าขาว เห็ดหน้าแห่ เห็ดถ่าน เห็ดโคก เห็ดเพาะ เห็ดข่า เห็ดปลวก และเห็ด ไล่เดือน และมีต้นไม้หลากหลายสายพันธุ์ เช่น ต้นพวง ใบของไม้พวงสามารถนำมาใช้เป็นภาชนะใส่เห็ดกลับบ้าน และสามารถนำมาห่อข้าวไว้กินเวลาเข้าป่าอีกด้วย ในช่วงฤดูฝนนอกจากจะมีเห็ดป่าจำนวนมากแล้ว ยังทำให้คนในชุมชนได้หาอาหารอย่างอื่นอีก เช่น อัง ข้าวคอก ปลาตุก ปลาช่อน เป็นต้น ป่าชุมชนบ้านโคกพะไลจึงเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน” ป่าไม้จึงเป็นแหล่งกำเนิดความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับป่าจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาของป่าชุมชน โดยการสร้างกลไกการบริหารจัดการป่าที่เหมาะสม จึงต้องมีการสร้างความเข้าใจ ความตระหนัก และความสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนเกิดความเข้าใจในระบบนิเวศของป่าชุมชน อภิชาติ พันธเสน (2539) ได้เสนอแนวทางในการดูแลรักษาป่าว่า ควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ ความสำคัญของป่าไม้และทรัพยากรทั้งหลายความจำเป็นในการอนุรักษ์เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและลูกหลานในระยะยาว การให้คนรอบป่าอนุรักษ์เห็นคุณค่า ดิน น้ำ อากาศ อย่างสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ ยังเป็นการเพิ่มความรู้ด้านเทคนิคเกี่ยวกับป่า เช่น

ป้องกันไฟไหม้ป่า การฟื้นฟูระบบนิเวศ โดยการให้ความรู้ที่เหมาะสม คือ การแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชน

2) **องค์ความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาในป่าชุมชน** ความเชื่อของแต่ละบุคคล ของแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจ การอบรมปลูกฝัง การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ประสพการณ์ ค่านิยม และสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น ความเชื่อจึงไม่ใช่สิ่งบอกได้ว่าผิดหรือถูก เพราะความเชื่อเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ประสพการณ์ และความพึงใจที่ถูกถ่ายทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน (ลักขณา ศกุนะสิงห์, 2556, หน้า 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตา ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องคุ้มครองประชาชนในชุมชนให้มีความสุข ซึ่งศาลปู่ตาบ้าน โศกพะไล ตั้งอยู่ในป่าชุมชนจะมีการเช่นไหว้เป็นประจำในเดือนพฤษภาคมของทุกปี เพื่อเป็นที่สักการะบรรพบุรุษ และขอพรให้คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ตลอดจนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ศาลปู่ตาจึงเป็นจุดพื้นที่กลางในการทำกิจกรรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน เช่น การทำบุญ การเสียสละสิ่งของ การบริจาคทาน การดูแลรักษาแหล่งน้ำ เป็นต้น จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนได้กล่าวว่า “การเช่นไหว้ศาลปู่ตาในแต่ละปี ชาวบ้านก็จะมารวมกันจำนวนมาก หลังจากเสร็จพิธีก็จะทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การปลูกป่า การทำความสะอาดแหล่งน้ำ การปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชน เป็นวันที่รวมคน รวมจิตใจ และพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ภายในชุมชน” ความเชื่อชาวบ้านจึงอาจมีทั้งที่เป็นเครื่องบำรุงขวัญและกำลังใจ เป็นอุบายในการสร้างปฏิปทา เป็นสื่อชี้ให้เห็นลักษณะทางชีวภาพของชุมชนและเป็นเครื่องมือสำแดงความเป็นกลุ่มชนเดียวกัน ดังนั้น จุดหมายปลายทางของคติความเชื่อ คือ “การปลูกฝังจิตสำนึกร่วม” อันเป็นพลังในการพัฒนาทำนองเดียวกันกับวิทยาศาสตร์ ความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น เป็นสัญลักษณ์นิยมที่เป็นการแปลงความเชื่อที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรม (สุทวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2544, หน้า 55) จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อปู่ตามีอิทธิพลต่อประชาชนในชุมชนเป็นอย่างมาก คณะผู้วิจัยวิเคราะห์คุณค่าความเชื่อเกี่ยวกับปู่ตาของชุมชนบ้าน โศกพะไล ได้ดังนี้

(1) **ความเชื่อด้านปัจเจกบุคคล** คุณค่าความเชื่อศาลปู่ตาของชุมชนบ้านโคกพะไล ได้สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาานาน มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลให้ดำรงอยู่สอดคล้องกับความกลมกลืนตาม ฮีต คอง ประเพณีว่าด้วยการเคารพพระลึงถึงบรรพบุรุษ หมั่นทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน และที่สำคัญยังเชื่อว่า ศาลปู่ตา คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนสามารถไปบนบานสานกล่าวบรรลุลผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ดีงาม เป็นความเชื่อที่ไม่กระทบสิทธิบุคคลอื่น จึงเป็นคุณค่าที่ดีสมควรแก่การรักษาไว้ของชุมชน

(2) **คุณค่าต่อครอบครัว** ความเชื่อศาลปู่ตาทำให้ทุกครัวเรือนภายในชุมชน นำของสักการะมาเช่น ไหว้ ซึ่งเป็นกรลด ละ ความตระหนี่ และเสียสละต่อส่วนร่วม เกิดการแบ่งปันข้าวปลาอาหารซึ่งกันและกัน และที่สำคัญยังทำให้เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตาในการทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกัน เช่น ชุมชนบ้านโคกพะไลหลังทำกิจกรรมพิธีการไหว้ศาลปู่ตาเสร็จ ชาวบ้านจะร่วมกันทำความสะอาดภายในบริเวณศาลปู่ตาและรับประทานอาหารร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นการสร้างความสามัคคีร่วมกันของชุมชน

(3) **คุณค่าด้านสังคม** ศาลปู่ตาเป็นความเชื่อทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ให้เกิดความมีระเบียบวินัย ไม่กระทำการอันใดที่เป็นการละเมิดต่อส่วนรวม เช่น การไม่ไปบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณศาลปู่ตา เพราะถือว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอภัยทาน และเป็นพื้นที่หวงห้ามไม่พูดคำหยาบหรือลบหลู่สิ่งศักดิ์ในบริเวณนั้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่แฝงไปด้วยเหตุและผล เพื่อไม่ให้ผู้คนกระทำการใดที่กระทบต่อตนเองและบุคคลอื่น ที่สำคัญยังเป็นการลดข้อพิพาทความขัดแย้งของประชาชนในชุมชนอีกด้วย

(4) **คุณค่าด้านเศรษฐกิจ** การบูชาปู่ตามีคุณค่าต่อเศรษฐกิจ คือ ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพค้าขาย จะไปบนบาน เพื่อให้สามารถค้าขายได้ดีมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ศาลปู่ตาจึงมีอิทธิพลทางความเชื่อต่อจิตใจของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

(5) **คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา** ศาลปู่ตาเป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เนื่องจากเวลาไหว้ศาลปู่ตาจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษด้วย พระสงฆ์ก็จะมีการทำมาติกาบังสุกุลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

ดังนั้น การนับถือผีกับการนับถือพระพุทธศาสนาจึงเป็นการพึ่งพาอาศัยกันและกันอย่างลงตัว พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนเชื่อในเรื่อง บาปบุญ ลด ละ ความชั่ว หมั่นทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส ส่วนความเชื่อเรื่องผีเป็นการทำให้เกิดความสบายใจให้เคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่ลบหลู่คู่มั่น ทั้งสองส่วนจึงขึ้นอยู่กับเหตุผลของคำว่า การให้เกิดคติซึ่งกันและกัน การกระทำสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานการเคารพสิทธิหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น โดยไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นต้องเดือดร้อน จึงมีคุณค่าต่อสังคมที่ควรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

3) องค์ความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับถ้ำปูนในบริเวณป่าชุมชน ถ้ำปูนของชุมชนบ้านโคกพะไล เป็นสถานที่สำคัญที่มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อของชุมชน ถ้ำปูนตั้งอยู่บริเวณในป่าชุมชน มีลักษณะเป็นดินคล้ายกับภูเขาสูง บริเวณด้านล่างเป็นดินทราย ด้านบนยอดจะมีต้นไม้เกิดขึ้นอยู่ ถ้ำปูนเกิดจากการกัดเซาะของแหล่งน้ำในฤดูฝนที่เกิดการพังทลายของดินทำให้เกิดรูปร่างที่มีความสวยงามคล้ายถ้ำ มีขนาดสูงประมาณ 200-300 เซนติเมตร มีความแข็งแรงทนเหมือนกับปูนคนในชุมชนจึงเรียกว่า “ถ้ำปูน” จากการสำรวจของคณะผู้วิจัย พบว่า ถ้ำปูนมีลักษณะดินที่สูงลักษณะคล้ายภูเขารูปสามเหลี่ยมหรือจอมปลวก มีผิวสัมผัสที่ขรุขระบางจุดลักษณะคล้ายหินย้อย มีปลายแหลมคมสวยงาม และบางจุดมีลักษณะคล้ายทางเข้าปามีดินที่ตั้งสลับกันไปมาเหมือนทางเข้าถ้ำหรือภูเขา บางจุดมีลักษณะเด่น คือ ลักษณะเหมือนผาสูงมีต้นไม้เกิดขึ้นเพียงต้นหรือสองต้น ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ของป่าชุมชนบ้านโคกพะไล มีความสวยงามแตกต่างจากพื้นที่อื่น และยังเป็นสถานที่ที่ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพศรัทธาเนื่องจากมีเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อตั้งแต่การตั้งชุมชน จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนได้เล่าว่า “ในสมัยอดีตก่อนที่ย้ายเข้ามาบ้านโคกพะไล ก็เห็นถ้ำปูนเกิดมาพร้อมกับป่าชุมชนบ้านโคกพะไล แต่เมื่อก่อนลักษณะของถ้ำปูนจะมีขนาดที่สูงเหมือนรูปปั้นคูแล้วสวยงามสะกดตาถ้าลองเข้าไปดู เช่น รูปปั้นของสัตว์ป่า ช้าง ม้า และยังมีถ้ำปูนบางส่วนมีลักษณะเป็นรูปประเทศไทยคล้ายขวาน และบริเวณแนวถ้ำปูนล้อมรอบไปด้วยป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ การเกิดของถ้ำปูนเกิดจากน้ำไหลมาจากป่าชุมชนไหลมากัดเซาะดินจนเกิดรูปร่างต่าง ๆ เกิดขึ้น ถ้ำปูนเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพศรัทธาของชุมชน ในอดีตทุกวันพระ 15 ค่ำ ชาวบ้านโคกพะไลอาศัยอยู่ใกล้ถ้ำปูน

หรือคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์กับป่าในช่วงเวลากลางคืนจะได้ยินเสียงของคนตรีออกจากถ้ำปูนเสียงดังมาก เช่น เสียง กลอง ระนาด ชาวบ้านเชื่อกันว่า ผีปู่ย่า ตายาย ที่อยู่บริเวณถ้ำปูนร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน จึงทำให้ประชาชนในชุมชน ไม่กล้าเข้าไปบุกกรุกตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณดังกล่าว เกรงกลัวผีปู่ย่า ตายาย จะไม่พอใจหรือทำให้มีอันเป็นไป” ดังนั้น การค้นหาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน จึงเป็นหลักการที่สำคัญให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่ารากฐานของตนเอง คือ ความดีงาม ความเอื้ออาทร การถ้อยทีถ้อยอาศัยที่พึงพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างประชาชนกับป่า ซึ่งเป็นการใช้มาตรการทางสังคมมาช่วยสนับสนุนมาตรการทางกฎหมาย พร้อมทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเคารพกฎ กติกา ทางวัฒนธรรมด้วยความสมัครใจ เนื่องจากวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้คนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แนวคิดพื้นฐานในการใช้สิทธิจัดการดูแลป่า สิทธิในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติของชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการใช้ประโยชน์จากป่าและจัดการกับปัญหาด้วยตนเอง

3. การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล

ตำบลละลวด อำเภอขานี จังหวัดบุรีรัมย์

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่นล้วนแล้วแต่มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการต่อยอดวิถีคิดของชุมชนให้มองเห็นรากฐานทางวัฒนธรรมในอดีต และยังเป็นการสร้างความรู้ให้เกิดแก่ชุมชนได้เรียนรู้ตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งต่อสำนึกในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (ขงยุทธ ชูแว่น, 2551, หน้า 199) การปรับตัวของประชาชนในแต่ละชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นตลอดจนการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันนั้นทำให้เกิดรูปแบบในการดำรงชีวิตและวิถีชีวิตที่เหมือนกัน รูปแบบดังกล่าวนี้ คือ สิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรมท้องถิ่น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2557, หน้า 11) ดังนั้น การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นการช่วยให้ชุมชนเกิดความมั่นใจและมีอำนาจในการอ้างสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเต็มที่ มีรายละเอียดดังนี้

1) การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล

ความเชื่อจึงหมายถึงสิ่งที่ผู้คนในระดับต่าง ๆ เชื่อถือและศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพบูชาของสังคมนั้น ๆ หรือภูตผี วิญญาณก็ตาม ศาสนาและความเชื่อนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจที่สามารถทำให้ผู้คนในสังคมนั้นหรือยึดจิตใจเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวกัน เนื่องจากทั้งศาสนาและความเชื่อต่างก็มักมีหลักคำสอนที่ทำให้สังคมนั้น ๆ เชื่อและยึดถืออย่างเคร่งครัดโดยไม่ฟังที่จะสงสัยในที่มาที่ไปแห่งความเชื่อนั้น ๆ (दानุภา ไชยพรธรรม, 2550, หน้า 75) การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนจึงเป็นการให้ชุมชนค้นหารากเหง้า เพราะรากเหง้าของชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน พร้อมทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนในชุมชนได้ตระหนักถึงการพึ่งพาตนเอง และที่สำคัญยังเป็นการพัฒนาบนพื้นฐานประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อท้องถิ่น โดยให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง จึงได้มีมติร่วมกันว่าการเช่นไหว้เป็นประจำในเดือนพฤษภาคมของทุกปี ชุมชนบ้านโคกพะไลจะทำกิจกรรมสาธิตาร่วมกัน โดยการปลูกป่า บวชป่า เพื่อเป็นการสร้างฐานทรัพยากรป่าไม้ให้อุดมสมบูรณ์ ตลอดจนการปลูกฝังแนวคิดให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าผ่านการทำกิจกรรมไหว้ศาลปู่ตาของชุมชน จากการทำข้อมูลของผู้อาวุโสในชุมชนได้กล่าวว่า “ในวันเช่นไหว้เจ้าปู่ตาผู้นำชุมชนจะให้ชาวบ้านนำต้นไม้มาคนละ 1 ต้น หลังเสร็จสิ้นพิธีกรรมก็จะให้ปลูกต้นไม้ป่าชุมชน เพื่อสร้างทรัพยากรป่าไม้ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวชุมชนดำเนินการทุกปี และแต่ละครัวเรือนก็จะมาดูแลต้นไม้ที่ตนเองได้ปลูก ซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน” จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นการเชื่อมมิติความสัมพันธ์กับอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนนับว่าเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพราะวัฒนธรรมเป็นตัวชี้วัดความเป็นอารยธรรมเป็นความรู้สึกนึกคิดประเพณีพิธีกรรมที่เหมาะสมกับสังคมไทย (สายป่าน ปุริวรรคชนะ, 2559, หน้า 165) ดังนั้น การประยุกต์ใช้วัฒนธรรม ความเชื่อท้องถิ่นจึงเป็นกุศโลบายที่สำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไลให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืนในอนาคต

2) การตั้งกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

มาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้น จำเป็นต้องมีกลไกทั้งในระดับพื้นที่เพื่อดูแลรักษาป่าไม้เฉพาะแห่งหรือในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ตลอดจนการกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ และจัดตั้งกฎ กติกาของชุมชนในการป้องกันดูแลรักษา (วรวิฑูริ โรมรัตนพันธ์, 2551, หน้า 255) จึงทำให้ผู้นำชุมชน ผู้นำอาวุโส ประชาชนบ้าน โศกพะไล นำปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อมาประชุมปรึกษาหารือหรือค้นหาทางออกผ่านการประชาคมจนได้ข้อสรุปร่วมกันในการตั้งกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกัน พร้อมทั้งให้มีคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชนจำนวน 5 คน มีรายละเอียดดังนี้

(1) ห้ามผู้ใดบุกรุกป่าชุมชน และห้ามลักลอบตัดไม้ทำลายป่า หากฝ่าฝืนปรับรายละ 500-2,000 บาท หรือส่งตัวดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

(2) ห้ามเผาป่าหรือพื้นที่ใกล้เคียง ป่าชุมชนในระยะห่าง 200 เมตร เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่า

(3) ห้ามนำขยะไปทิ้งในป่าชุมชนหรือพื้นที่สาธารณะ

(4) ห้ามตัดต้นไม้ในบริเวณป่าชุมชน หากฝ่าฝืนจะดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

(5) การขุดมันต้องทำการกลบลำต้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ให้สูญหายไปจากป่าชุมชน กฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมีคณะกรรมการป่าชุมชน คอยป้องกันดูแลความเรียบร้อย มีจำนวน 9 คน ดังนี้

1. นายสุวิทย์ เต็มปักยี	ประธานกรรมการ
2. นายแป้น อินเรศ	รองประธานกรรมการ
3. นางวันเพ็ญ มีทอง	กรรมการการเงิน
4. นาย เขื่อน ไทยสุชาติ	กรรมการ
5. นายประสาธ เต็มปักยี	กรรมการ
6. นายบุญมี แก้วอำไพ	กรรมการ

7. นายแจ่ม แสนคณิง	กรรมการ
8. นายประชัน ละเอียด	กรรมการ
9. นายประเจิด สุขเกษม	กรรมการ

ดังนั้น กฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าจึงเป็นกลไกการจัดการแบบมีส่วนร่วม พร้อมทั้งมีการประยุกต์ใช้ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาและความเชื่อถ้ำปูนมาอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไล จึงเป็นวิธีการที่ให้ประชาชนในชุมชนได้มองเห็นคุณค่าที่ป่าชุมชน พร้อมทั้งธำรงรักษาระบบนิเวศป่าชุมชนไม่ให้ถูกทำลายในปัจจุบันและอนาคต

3) สร้างการป้องกันและควบคุมไฟป่าของชุมชนบ้านโคกพะไล

การดูแลป้องกันไฟป่าของชุมชนบ้านโคกพะไล โดยใช้กลุ่มประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ประชาชนผู้เก็บของป่า เลี้ยงสัตว์ ชุดมัน หาเห็ด เป็นต้น คอยป้องกันดูแลรักษา หากมีไฟไหม้ป่าให้ประสานไปยังผู้นำชุมชน พร้อมทั้งป้องกันดูแลในระดับเบื้องต้น เพื่อผู้นำชุมชนจะได้ประชาสัมพันธ์แจ้งให้ประชาชนในชุมชนได้ช่วยกันเข้าไปดับไฟป่า พร้อมทั้งประสานให้รถดับเพลิงจากองค์การบริหารส่วนตำบลลาดหลวงมาช่วยดับไฟป่าอีกช่องทางหนึ่ง เบื้องต้นให้กลุ่มประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าเป็นคนเฝ้าระวังไฟป่า เพื่อลดความยุ่งยากในการจัดตั้งเวรยาม และยังคงสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน เนื่องจากมีภาระหน้าที่แตกต่างกันไป เพราะการรักษาป่าได้ดีที่สุด คือ ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่านั้นเอง นอกจากนี้ ชุมชนยังมีมติร่วมกันว่า ให้ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนดูแลรักษาป้องกันไฟป่าร่วมกัน พร้อมทั้งจัดการทำป้าย กฎ กติกา ห้ามจุดไฟในป่าชุมชน หากใครฝ่าฝืนจะมีโทษปรับหรือดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป

ดังนั้น การประยุกต์ใช้ทั้งวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่น การตั้งกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน สร้างการป้องกันและควบคุมไฟป่าของชุมชน ทั้ง 3 รูปแบบ จึงเป็นความสัมพันธ์แบบความร่วมมือผสมผสานกับมิติวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเกิดกลไกการจัดการที่สำคัญอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านโคกพะไลทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่นเป็นการสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของบรรพบุรุษ

นำเสนอตัวตนและวิธีการจัดการที่สัมพันธ์กับธรรมชาติกลายเป็นมรดกที่ล้ำค่าให้กับคนรุ่นหลัง (ภริมา วิจิธาสถิตย์กุล และจิรฉันท จิรเมธี (โลวะลุน), พระมหา, 2558, หน้า 36)

อภิปรายผล

แนวความคิดระบบความเชื่อกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมเป็นแนวความคิดที่สำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เนื่องจากระบบความเชื่อเป็นวิถีชีวิตที่ได้ฝังรากลึกของแต่ละชุมชน เปรียบเสมือนเป็นชีวิตจิตใจที่ชุมชนมีต่อระบบความเชื่ออย่างแน่นแฟ้น และได้ยึดถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2558, หน้า 37) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนจำเป็นต้องใช้มิติวัฒนธรรม ความเชื่อท้องถิ่นเข้ามาช่วยในการจัดการ เพราะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกันที่ไม่อาจแบ่งแยกพิจารณาได้เด็ดขาดจากกัน ความสัมพันธ์ทั้งชีวิตทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของสังคมเป็นพื้นฐานในการจัดการความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องการนับถือผีหรือข้อห้ามและความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์และการยังชีพการแสดงออกทางวัฒนธรรมรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความเป็นชุมชนในการรวมตัวกันเพื่อรักษาป่า และลักษณะทางชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งที่มีกฎเกณฑ์ในการรักษาป่า เพื่อแสดงความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ในวัฒนธรรมของตนเอง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องวิเคราะห์ปรากฏการณ์ปัญหาแบบองค์รวม เพื่อให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการใช้ประโยชน์จากป่า เนื่องจากป่าชุมชนเป็นครัวหลังใหญ่สำหรับชาวชนบทเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ฉะนั้น ป่าไม้จึงเป็นแหล่งอาหารที่มีประโยชน์สำหรับประชาชนในชุมชนป่าชุมชนยังเป็นโรงเรียน เพราะในอดีตเด็กและเยาวชนจะเข้าไปหาอาหารกินภายในป่า เรียนรู้การใช้ชีวิตจากป่า ป่าไม้จึงเป็นโรงเรียนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมากมาย เช่น การศึกษาระบบนิเวศ ป่าไม้ การหาของป่า การเก็บเห็ด เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้จึงเกิดการค้นพบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

ข้อค้นพบประการแรก คือ การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่นในอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน โดยการประกาศวันไหว้ศาลปู่ตาของทุกปีเป็นวันจัดกิจกรรมการปลูกป่า บวชป่า

เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ ตลอดจนการสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกันของชุมชน ใช้ความเชื่อเกี่ยวกับผีมาสร้างกฎ กติกาทางสังคมให้เกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากรป่าชุมชนบ้านโคกพะไล การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่น นำความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตามาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จากงานวิจัยของ อุทิศ ทาหอม และสำราญ ฐระดา (2559, หน้า 51) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนริมลำน้ำชีของชุมชนบ้านมะระ ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า เป็นการสร้างการตกลงผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งได้กำหนดเป็นเขตพื้นที่ที่อยู่อาศัย ห้ามบุกรุก ถิ่นสัตว์ ซึ่งเป็นแนวคิดบนพื้นฐานของวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนและยังเป็นการปลูกฝังเยาวชนคนรุ่นหลังได้มองเห็นความสำคัญของประเพณีท้องถิ่นกับการจัดการปัญหาในชุมชนอีกด้วย

ข้อค้นพบประการที่สอง คือ การตั้งกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยชุมชนนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาระดมสมองค้นหาทางออกจนเกิดเป็นกฎ กติกาของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน พร้อมทั้งสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกัน

ข้อค้นพบประการที่สาม คือ สร้างการป้องกันและควบคุมไฟป่าของชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลถึงผลกระทบที่เกี่ยวกับไฟป่า พร้อมทั้งให้ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่า เช่น คนหาของป่า คนเลี้ยงควาย คอยเฝ้าระวังดูแลรักษาหากมีเหตุการณ์ไฟไหม้ป่าให้ประสานไปยังผู้นำชุมชนเพื่อที่จะได้ประสานประชาชนในชุมชนให้ช่วยกันดับไฟป่าด้วย จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดความตระหนัก และสร้างความเป็นไปในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เกิดเป็นองค์ความรู้ ความสามัคคี ชุมชนสามารถจัดการปัญหาด้วยตนเอง การพัฒนาจึงจำเป็นที่จะต้องค้นหาองค์ความรู้ที่เป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่น สร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยและชุมชนแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ วางแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาผ่านข้อมูลของชุมชน

จากงานวิจัยของ พงศ์เทพ แก้วเสถียร (2559, หน้า 243) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ของชุมชนกับป่าสาธุ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง พบว่า การใช้ระบบความเชื่อเป็นมิติที่สำคัญทางวัฒนธรรม เช่น ตีผึ้งในป่าชุมชนต้องทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เจ้าที่เจ้าทางทั้งหลายอนุญาต

และช่วยเหลือให้การตีฝั่งประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าที่เจ้าทางยังทำให้ชาวบ้านไม่ตัดไม้ทำลายป่า เพราะเชื่อว่าหากละเมิดจะทำให้มีอันเป็นไป

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นกลไกความสัมพันธ์แบบธรรมชาติที่ดีงาม ทุกคนในชุมชนให้การยอมรับปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในชุมชนนั้น ๆ หากมีการฝ่าฝืนมักจะถูกตำหนิจากสังคม ดังนั้น การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นการสร้างความกลมกลืนด้านวิถีชีวิตของชุมชนกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าด้วยตนเอง

ภาพการทำกิจกรรมไหว้ศาลปู่ตาของชุมชนบ้านโคกพะไล ตำบลละลวด อำเภอลำสนธิ จังหวัดบุรีรัมย์

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2552). *การป่าไม้ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานบ้าน โศกพะไล. (2560). บุรีรัมย์: สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอชำนิ.
- ชุติมา สามารถ และเก็ดตวา บุญปรากฏ. (2559). การจัดการดูแลป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนิคมพัฒนาที่ 1 ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 11(1), 193-235.
- दानุภา ไชยพรธรรม. (2550). *การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน)*. กรุงเทพฯ: มายิก.
- ประเสริฐ เย็นวัฒนา และคุณ โทชน์. (2554). แนวทางพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 4(4), 45-56.
- พงศ์เทพ แก้วเสถียร. (2559). ความสัมพันธ์ของชุมชนกับป่าสาธิต อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(1), 235-250.
- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. (2556). *ป่าชุมชน คือ ทางออกในการจัดการทรัพยากรป่าไม้จริงหรือ. ในรวมป่าภูทอกและคำบรรยาย 7+1 ประเด็นนโยบายสาธารณะ สร้างประเทศไทยให้น่าอยู่พื้นหลังชุมชนท้องถิ่นสู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (สสส.).
- ภริมา วิจิตรสถิตย์กุล และจิรพันธ์ จิรเมธี (โลวะลุน), พระมहा. (2558). คติชนวิทยา: ความเชื่อกับสังคมไทย. *วารสาร มจร. มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 1(1), 31-43.
- ยงยุทธ ชูแวน. (2551). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เยาวเรศ เขาวนพูนผล. (2562). พลวัตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในจังหวัดน่าน. *ภาควิชาพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 7(1), 24-34.
- ลักขณา ศกุนะสิงห์. (2556). *ความเชื่อและประเพณี เกิด แต่งงาน ตาย*. กรุงเทพฯ: พราวเพรส.

- วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2551). *ทูลทางสังคมกระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*.
กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2557). *ปฏิบัติการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ
วริยะพันธ์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2558). *โศวัฒนธรรมอีสาน*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายป่าน ปุริวรรณชนะ. (2559). อาณาจักรสุโขทัย: การประกอบสร้างประวัติศาสตร์จากตำนาน
และความเชื่อของคนไทย. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 35(1), 143-169.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2544). *โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อภิชัย พันธเสน. (2539). *รายงานการวิจัยการดูแลรักษาป่าและการเพิ่มพื้นที่สีเขียวโดยการมี
ส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- อุทิศ ทาหอม และสำราญ ธุระตา. (2559). การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมประเพณี
ท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนริมลำน้ำชีของชุมชนบ้านมะระ ตำบลหนองเต็ง
อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารพัฒนาสังคม*, 18(2), 31-56.